

แนวทางแห่งสันติวิธีในปรัชญาขงจื้อ: ความรัก ความเท่าเทียม ผลประโยชน์ และครรลองธรรม¹

ปกรณ์ ลิ้มปุนสรณ์²

1. ความนำ

ประวัติศาสตร์จีนสมัยขุนขิว-จั้นกั๋วเป็นสมัยที่เต็มไปด้วยความรุนแรง เจ้าครองแคว้นศึกดินทั้งหลายต่างพยายามแก่งแย่งแสวงหาอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและทางความมั่นคง ส่งผลให้มีสงครามใหญ่น้อยเกิดขึ้นตลอดสมัยกระจายไปทั่วทั้งปฐพี ชาวบ้านชาวพาราหาความสงบสันติมิได้เลย อย่างไรก็ตาม ความวุ่นวายของบ้านเมืองและความเดือดร้อนของปวงประชาราษฎร์ก็เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดนักปราชญ์นักคิดจำนวนมากที่พากันไตร่ตรองมองหาหนทางหรือวิธีการที่จะคลี่คลายหรือแก้ปัญหาความปั่นป่วนของบ้านเมือง และได้เสนอแนวทางต่าง ๆ ผากระเจิงไว้ในประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาจีนไว้อย่างหลากหลายและน่าสนใจ

แนวทางแก้ปัญหาความรุนแรงที่เสนอโดยนักปราชญ์จีนในสมัยนั้นอาจจะประมวลสรุปอย่างสังเขปให้เห็นแนวทางสำคัญที่ต่างกันได้ดังนี้

1. แนวทางของปรัชญาสำนักขงจื้อ (儒家) เสนอให้แก่ที่การจัดระเบียบสังคม โดยคำนึงถึงสัมพันธภาพที่มนุษย์แต่ละคนผูกติดยึดโยงอยู่ด้วยกันกับบุคคลอื่น ๆ ที่ร่วมสังคมอยู่ หลักจริยธรรมของสำนักขงจื้อเสนอความเห็นที่ มนุษย์ควรจะต้องยอมรับระเบียบสังคมที่อยู่ในรูปของ “ธรรมเนียมปฏิบัติ” ซึ่งสั่งสมมาจากประสบการณ์ของสังคมวิไลซ์ และผ่านการใช้ภูมิปัญญาจำแนกแจกแจงจนสามารถสรุปเป็นแนวทางให้ยอมรับร่วมกันได้ ธรรมเนียม

¹ บทความนี้ได้รับการสนับสนุนจาก “โครงการบริหารครองศ์ความรู้สันติวิธีจากสายธารภูมิปัญญาตะวันออก” สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

² ดร. ปกรณ์ ลิ้มปุนสรณ์, รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

林志宏博士, 泰国法政大学人文学院中文系副教授。

Pakorn Limpanusorn, Ph.D., Associate Professor, Chinese Department, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 พุทธศักราช 2556

ปฏิบัติทั้งหลายซึ่งมีรายละเอียดและนัยอันลึกซึ้งเหล่านั้น จะรู้จักและเข้าใจได้ ก็โดยผ่าน การศึกษาและการสั่งสอนนัดแนะกันให้แม่นยำมั่นคง ทั้งนี้ สำนักขงจื๊อมัศรืฐาพื้นฐานอยู่ว่า มนุษย์ทุกรูปทุกนามมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญขึ้นได้ และเมื่อ คนในสังคมศึกษาพัฒนาคนจนมีความรู้ความเข้าใจที่จะอยู่ในระเบียบตามธรรมเนียมอัน ศิวีไลซ์แล้ว ความขัดแย้งทั้งปวงที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในสังคม ก็ย่อมแก้ไขกันด้วยวิธีศิวีไลซ์ที่ ปราศจากความรุนแรง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาระบบกฎหมายที่แข็งทื่อตายตัว

2. แนวทางของปรัชญา**สำนักเต๋า** (道家) เป็นแนวทางของกลุ่มฝ่ายที่ไม่ได้เป็น ผู้ถือครองอำนาจบ้านเมือง ไม่มีโอกาสขึ้นนำด้วยระเบียบของสังคม จึงเสนอให้แก้ปัญหา ความขัดแย้งด้วยวิธีปรับค่านิยมให้สวนทางกับกระแสหลักของสังคม เพื่อจะได้เกิดดุลยภาพ อันจะนำไปสู่สันติสุขของบ้านเมืองได้ในที่สุด กลวิธีของแนวคิดนี้จึงมุ่งตั้งชัยภูมิอยู่ในที่ ๆ สวน ทางกับสามัญสำนึกทั่วไป เช่นตั้งอยู่ในที่ต่ำแทนที่จะเป็นที่สูง อยู่ในความนิ่งแทนที่จะเป็นการ เคลื่อน มุ่งสังคมขนาดเล็กแทนที่จะแสวงอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ ให้อิสราภาพแก่สมาชิกในสังคม แทนที่จะตั้งกรอบกฎเกณฑ์มาบังคับใช้ เป็นต้น แนวคิดลักษณะทวนกระแสหลักเช่นนี้ มีพลัง ในทางปฏิบัติการเพื่อลดความรุนแรงปรากฏผลอยู่ในประวัติศาสตร์จีนให้เห็นได้พอสมควร เช่นใช้วิธีเลี่ยงหลบแทนที่จะเข้าปะทะโดยตรง ใช้ความนิ่งสยบความเคลื่อนไหว ใช้ความ คลุมเครือทอนความเด็ดขาด ใช้ความประนีประนอมแทนความแข็งแกร่ง เป็นต้น กระนั้นก็ ตาม ด้วยความที่เป็นแนวทางที่ผู้เห็นด้วยมักเป็นเสียงส่วนน้อยของสังคมและเป็นแนวคิดที่ ไม่ได้มุ่งกุมอำนาจที่เป็นรูปธรรม การแก้ปัญหาความรุนแรงจึงอยู่ในแวดวงและกรอบพื้นที่ หรือกาลเวลาที่มีขอบเขตจำกัดเสมอมา

3. แนวทางของ**สำนักนิตินิยม** (法 法家) เป็นวิธีการบริหารปกครองที่ต้องการ ประสิทธิภาพของความมั่นคงทางทหารและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เห็นว่าความ เกร่งกรืดต่อระเบียบวินัยและความเด็ดขาดชัดเจนของการตัดสินวินิจฉัยให้คุณให้โทษ คือ เครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นและกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ให้ทำการต่าง ๆ อย่างเต็ม

ศักยภาพ จริยธรรมน้ำใจของปัจเจกชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำพาสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เป็นเรื่องส่วนตัว คนไร้คุณธรรมก็อาจอยู่ในสังคมได้หากไม่ละเมิดกฎระเบียบ และผู้เปี่ยมคุณธรรมก็อาจจะต้องถูกกำจัดออกไปหากไม่ยอมรับกฎหมายของบ้านเมืองก็เป็นได้ แนวความคิดของสำนักคิดที่นิยมความเคร่งครัดเช่นนี้ ย่อมยอมรับได้ว่าการแก้ปัญหาคาความรุนแรง อาจใช้วิธีที่รุนแรงแก้ไขได้แม้จะต้องสังเวยด้วยความสูญเสียบางอย่าง

4. แนวทางของ**สำนักมั่วจื่อ** (墨家) เป็นข้อเสนอจากมุมมองของผู้ที่ถูกปกครอง คือยอมรับการมีอำนาจเบ็ดเสร็จของผู้บริหารปกครองบ้านเมือง หากแต่เรียกร้องให้มีความชัดเจนในเรื่องการใช้อำนาจให้อยู่ในมาตรฐานเดียวที่เท่าเทียมกันทั้งสังคม ไม่ถือพวกพ้องเป็นใหญ่หรือเลือกที่รักมักที่ชัง ทั้งนี้จะต้องเน้นจัดการด้านเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานหลัก เมื่อเศรษฐกิจหรือผลประโยชน์ทางวัตถุอุดมสมบูรณ์และเพียงพออยู่ในกรอบของความยุติธรรมที่มีมาตรฐานแล้ว เหตุและปัจจัยของความขัดแย้งก็จะลดลงและความจำเป็นที่จะต้องใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา ก็จะลดน้อยลงลงตามไปด้วย ประวัติศาสตร์จีนกล่าวเอาไว้ว่า มั่วจื่อได้จัดตั้งกองกำลังอาสาสมัครที่มีความเชี่ยวชาญในเชิงพิชัยสงครามและการใช้อาวุธ เทียวคอยพิทักษ์มาตรฐานความเที่ยงธรรมพร้อม ๆ กับคอยปรามหรือทัดทานการรุกรานด้วยกองทัพ หากแต่วิตรกรรมของกองกำลังดังกล่าวที่ได้รับการบันทึกไว้ กลับเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้วาทศิลป์เจรจาให้ศัตรูสงบไปมากกว่า และการมีกองกำลังก็เป็นเพียงเสมือนเครื่องมือสร้างอำนาจต่อรองเท่านั้น ภาพลักษณ์ของมั่วจื่อจึงกลับกลายเป็นว่ามีชื่อเสียงในฐานะนักเจรจาความทางการทูตที่เชี่ยวชาญเชิงตรรกศาสตร์ที่สำคัญของประวัติศาสตร์จีน

แนวคิดทางปรัชญาของจีนซึ่งมักจะเกี่ยวข้องอยู่กับการคิดแก้ปัญหาคาความรุนแรง เสมอมาดังกล่าวเหล่านี้ มีโอกาสได้นำไปทดลองใช้จริงตามสถานการณ์ต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์จีนที่ผ่านมา ได้ผลเหมาะสมบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบอื่น ๆ ด้วย เช่นโอกาส สถานการณ์และบริบททางสังคม แต่กระนั้นก็ดี นักคิดนักวิชาการจีนก็ได้ประเมิน ประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปแสดงเป็นรูปแบบวิธีคิดวิธีพิจารณาต่าง ๆ รักษาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา ปรับปรุง หรือนำไปประยุกต์ แสวงหาแนวทางที่เป็นไปได้ต่อ

การจัดการบ้านเมืองให้บังเกิดผลเป็นความสันติสุขอันเป็นเป้าหมายตามอุดมการณ์ร่วมของทุก ๆ สำนักคิด อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างการเคลื่อนผ่านของประวัติศาสตร์จีนจากสภาวะแห่งความรุนแรงเข้าสู่ภาวะแห่งความสงบได้ในบางสมัย ก็เชื่อว่าเกิดจากการดำเนินตามแนวทางของสำนักคิดใดแต่เพียงแนวทางเดียวโดด ๆ การจัดระเบียบตามแนวของขงจื๊อก็ดี การผ่อนปรนให้เป็นอิสระตามแนวของปรัชญาเต๋าก็ดี การใช้ความเข้มงวดของสำนักกัณินิยมก็ดี ล้วนได้รับการประสมประสานกัน ประยุกต์เป็นหลักปฏิบัติสำหรับใช้คลี่คลายปัญหาความรุนแรงตามบริบททางสังคมที่พลิกผันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอมา แนวคิดแต่ละสำนักจึงยังคงรายละเอียดที่มีคุณค่าควรแก่การพิจารณาเพื่อประกอบให้เป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาหนทางสันติภาพในสภาพการณ์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ของโลกปัจจุบันได้อยู่

ในบรรดาปราชญ์นักคิดทั้งหลายในสมัยขุนขิว-จั้นกั๋ว บุคคลที่มีภาพลักษณ์ด้านสันติภาพโดดเด่นที่สุดน่าจะไม่มีใครเกินมั่วจื่อผู้มีนามเดิมว่ามั่วตี้ (墨翟 รว ก.ค.ศ. 470-400) ไม่เพียงแต่แสดงแนวคิดบนจุดยืนที่มั่นคง ยืนยันว่าชาวประชาทั้งปวงสมควรจะได้รับสวัสดิการด้านวัตถุและสวัสดิภาพความคุ้มครองจากผู้มีอำนาจปกครองอย่างเท่าเทียมกันเท่านั้น แต่เขายังเป็นนักปฏิบัติที่อุทิศตนเพื่อการบรรลุผลตามอุดมการณ์ของตนอีกด้วย ปรัชญามั่วจื่อไม่ใช่แนวคิดเชิงทฤษฎีที่ต้องการแสวงหาสัจธรรมหรือความเป็นจริงใด ๆ ของจักรวาล แต่ต้องการเพิกถอนทางหรือวิธีการปฏิบัติที่นำไปสู่เป้าหมายหลัก คือแก้ปัญหาบ้านเมืองที่กำลังปั่นป่วนวุ่นวายอยู่ในขณะนั้น ความต้องการของมั่วจื่อเป็นความต้องการพื้นฐานธรรมดา ๆ ของประชาชนทั่วไปที่เดือดร้อนอยู่ในสภาวะการณ์แวดล้อมที่ไม่อาจทำมาหาเลี้ยงชีพได้ตามปกติวิสัย จึงเรียกร้องต้องการสังคมบ้านเมืองที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่นเดียวกับความต้องการของสำนักขงจื๊อ แต่ด้วยจุดยืนที่หยั่งอยู่ข้างฝ่ายมหาชนชั้นได้ปกครองผู้ใช้แรงงานสร้างผลิตผล มั่วจื่อกลับมองเห็นว่า การจัดระเบียบสังคมไม่ควรกำหนดโดยทัศนะของผู้มีอำนาจปกครอง เพราะหากกล่าวถึงที่สุดแล้ว สาเหตุแห่งความปั่นป่วนปีที่ 6 ฉบับที่ 6 พุทธศักราช 2556

วุ่นวายของแผ่นดิน ล้วนมาจากน้ำมือของเหล่าชนชั้นสูงที่กุมอำนาจการปกครองอยู่ทั้งสิ้น

ความน่าสนใจของปรัชญามั่วจื่อก็คือ เป็นการเสนอแนวคิดที่ต่างจากคำสอนของขงจื้ออย่างตรงกันข้ามในแทบจะทุกประเด็น สามารถเสนอหลักการที่เป็นคนละขั้วกับมุมมองของขงจื้อได้อย่างน่าพิศวง แนวทางของมั่วจื่อจึงเป็นมรดกทางปัญญาที่เป็นทางเลือกและเป็นคู่เปรียบกับแนวคิดแบบขงจื้อซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักของจีนอย่างมีนัยสำคัญ

2. หลักการของมั่วจื่อ

“คัมภีร์มั่วจื่อ” ที่หลงเหลืออยู่ถึงปัจจุบันมีอยู่ทั้งสิ้น 53 บท แบ่งจารไนตามหัวข้อต่าง ๆ เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ กลศาสตร์ จริยศาสตร์ ตรรกศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นปรัชญาการปกครองอย่างเห็นเป็นระบบชัดเจน ในจำนวนบทต่าง ๆ นั้น มีอยู่ 30 บท (คือบทที่ 8-37 ซึ่งสูญไป 7 บท) ที่แสดงหลักการไว้ 10 ข้อซึ่งถือกันว่าเป็นแก่นของวิถีปฏิบัติของมั่วจื่อ และอาจจัดแบ่งให้เห็นเป็น 5 คู่นี้

1. บทที่ 8-9-10 กล่าวถึงหลักการยกย่องผู้เป็นปราชญ์ (ซ่งเสียน 尚贤)

ผู้ถืออำนาจปกครองบ้านเมือง จะต้องได้มาจากการพิจารณาคุณธรรมความสามารถเป็นเกณฑ์ ไม่มีการกีดกันด้วยชาติวุฒิ หากผู้ใดมีคุณสมบัติเพียงพอ ไม่ว่าจะมิศักดิ์ฐานะเดิมทางสังคมเป็นอย่างไร ก็จะต้องยกย่องให้ได้รับผิดชอบหน้าที่บริหารบ้านเมือง การแต่งตั้งญาติมิตรเข้ารับตำแหน่งด้วยเหตุผลเพียงเพราะความสนิทชิดใกล้โดยไม่พิจารณาถึงความสามารถเหมาะสม เป็นเรื่องควรประณาม

บทที่ 11-12-13 กล่าวถึงหลักการเชิดชูเอกภาพร่วมกัน (ซ่งถง 尚同)

ผู้คนในบ้านเมืองทั้งสังคมจะต้องยึดในความเป็นหนึ่งเดียวกัน ยอมรับและมอบอำนาจให้ผู้ผู้นำหรือผู้ปกครองซึ่งมีคุณธรรมความสามารถ ดังนั้นผู้นำ ย่อมมีอำนาจสั่งการได้ในขณะเดียวกัน ผู้ปกครองสูงสุดก็ต้องดำเนินตาม “เจตนารมณ์ของฟ้า” (ซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมของทั้งประชาคมเป็นเกณฑ์พิจารณา) ด้วยเช่นกัน บ้านเมืองจึงระเบียบมีลำดับชั้นของ

การบัญชาการ ทั้งนี้มีการกำหนดครองธรรม (อัย) ร่วมขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเกณฑ์การวางตัว หรือปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม แล้วส่งเสริมให้ทุกคนในสังคมทำตามอุดมคติแห่ง ครรลองธรรมนั้น โดยอาศัยกลไกของการให้รางวัลแก่ผู้ทำตามและลงโทษผู้ไม่ทำตามเป็น บรรทัดฐาน

หลักการ 2 ข้อนี้อาจถือได้ว่าเป็นหลักการในมิติด้านการปกครอง และควรสังเกตว่า เป็นทศนะที่ยังเห็นด้วยกับการแบ่งหน้าที่ที่มีชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้ปกครองอยู่ หากแต่ เห็นว่าการจัดสรรเพื่อแบ่งภาระหน้าที่ที่มีต่อสังคม จะต้องถือเอาคุณสมบัติความสามารถเป็น เกณฑ์ แทนที่จะถืออำนาจส่วนตัวหรือความสัมพันธ์ทางสายโลหิตเป็นเครื่องกำหนด

2. บทที่ 14-15-16 กล่าวถึงหลักการรักร่วมกัน (เจียนอ๋อ 兼爱)

ปัญหาสมุหฐานที่ทำให้บ้านเมืองวุ่นวายก็คือผู้ตนต่างแก่งแย่งเบียดเบียนกัน นั่นคือ สังคมที่ไม่มีความรักต่อกัน โดยเหตุนี้ จึงต้องส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกในสังคมแสดงความรักต่อกันและกันโดยเท่าเทียมกัน รักคนอื่นดังหนึ่งรักตัวของตนเอง ไม่แบ่งแยกฐานะหรือชน ชั้นและไม่เห็นแก่ความสัมพันธ์พิเศษใด ๆ

บทที่ 17-18-19 กล่าวถึงหลักการไม่ใช้กำลังเข้ารังแก (เฟยกง 非攻)

ประนามการเบียดเบียนหรือเข้าช่วงชิงสมบัติของผู้อื่น การละเมิดประโยชน์ส่วนตัว ของปัจเจกบุคคลใด ย่อมเท่ากับการละเมิดประโยชน์ของสังคมด้วย สงครามคือรูปแบบขยาย ของการรุกรานละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นอาชญากรรมเช่นเดียวกับกรรมของโจรหรือ ฆาตกร เป็นโทษต่อสังคมอย่างร้ายแรง จึงสมควรประนามและพยายามทุกวิถีทางไม่ให้เกิดขึ้น

หลักการทั้งสองนี้ เป็นหลักการในมิติทางจริยศาสตร์ และยึดเอาพื้นฐานแนวคิดที่ถือ ผลประโยชน์ของสังคมเป็นที่ตั้ง จึงเป็นเหตุให้มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งขนานนามปรัชญา มั่วฉือว่าเป็นจริยศาสตร์แบบผลประโยชน์นิยม (Utilitarianism) แม้จะมีลักษณะแตกต่างจาก ทฤษฎีผลประโยชน์นิยมของฝ่ายปรัชญาตะวันตกอยู่บ้างก็ตาม

3. บทที่ 20-21 (บทที่ 22 สูญ) กล่าวถึงหลักการมัธยัสถ์ในการใช้สอย (เจี่ยย่ง 节用)

ควรจะต้องพิจารณาว่าในการใช้สอยเพื่อการดำรงและดำเนินชีวิตนั้น มีอะไรที่จำเป็น และควรใช้อย่างเท่าที่เห็นจำเป็น การใช้จ่ายใดที่หรูหราฟุ่มเฟือย สรุยสร่าย ไม่คำนึงถึงความสูญเสียของทรัพยากรและสวัสดิการโดยรวมของสังคม ย่อมควรแก่การประณาม โดยเฉพาะพฤติกรรมการใช้จ่ายของชนชั้นสูงที่มีอำนาจ ก็ยังจะต้องสังวรถึงความสมเหตุสมผลของการใช้จ่ายให้มาก

บทที่ 25 (บทที่23-24 สูญ) กล่าวถึงหลักการมัธยัสถ์ในการพิธิศพ (เจี่ยจ้ง 节葬)

ยกตัวอย่างการจัดพิธิศพซึ่งเป็น “จารีต” และ “ประเพณี” ที่กำหนดโดยทัศนะของชนชั้นสูง แสดงความเห็นว่าการพิธิศพที่ใหญ่โตโอ้อ่าเป็นการใช้จ่ายที่เกินจำเป็น ไม่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม และได้แก้ปัญหาสังคมอะไร กลับเป็นภาระของชาวประชาที่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจการครองชีพอยู่แล้ว โดยเฉพาะการต้องอยู่ไว้ทุก軒นานถึง 3 ปี ก็เป็นอุปสรรคบั่นทอนผลการผลิต ขัดขวางการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรง ดังนั้น จึงไม่ต้องตามครรลองธรรมเนียม (อ๊) ในนิยามของมั่วจื่อ

หลักการ 2 ข้อนี้เป็นหลักการในมิติด้านเศรษฐศาสตร์ซึ่งเน้นไปในทางส่งเสริมการเสปใช้ทรัพยากรต่าง ๆ แต่เพียงน้อย ให้พอเพียงเท่าที่จำเป็นต่อการครองชีพเท่านั้น ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนและกระทบกระเทือนถึงสังคมโดยรวม มั่วจื่อเป็นนักคิดคนแรกของจีนที่นำเอาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมาประกอบกับปรัชญาการปกครองบ้านเมือง แม้ต่อมาภายหลังจะบังเกิดเป็นภาพลักษณ์ว่าปรัชญามั่วจื่อเป็นแนวทางของผู้ตระหนี่ถี่เหนียว แต่นับจากการขึ้นำของมั่วจื่อเป็นต้นมา หลักการเรื่องการประหยัดก็ส่งอิทธิพลต่อวิถีคิดของชาวจีนอย่างใหญ่หลวงและช้านาน กลายเป็นคุณธรรมสำคัญข้อหนึ่งของวัฒนธรรมจีน

4. บทที่ 26-27-28 กล่าวถึงหลักการเจตนารมณ์แห่งฟ้า (เทียนจื่อ 天志)

ฟ้า (เทียน 天) เป็นอำนาจเหนือมนุษย์ มั่วจื่อใช้วิธีอุปมาอุปไมย อธิบายฟ้าให้มีตัวตนและความนึกคิดดุจเดียวกับมนุษย์ และนิยามอย่างเด็ดขาดตรงไปตรงมาว่า

เจตนาธรรมของฟ้า คือความปรารถนาให้เกิดประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ ดังนั้น การอันใดที่นำไปสู่ประโยชน์ดังกล่าว ก็ย่อมเท่ากับการดำเนินการตามเจตนาธรรมของฟ้า และฟ้าก็จะบันดาลคุณให้เกิดแก่ผู้ที่ทำการนั้น ในทางตรงกันข้าม หากการใดไม่ให้ประโยชน์หรือเป็นโทษต่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย์ ก็เท่ากับการขัดขวางเจตนาธรรมของฟ้า และฟ้าก็จะลงโทษผู้ที่ทำทลายหรือขัดขืนนั้น แนวคิดเช่นนี้เป็นแนวคิดที่สวนทางกับปรัชญาสำนักขงจื๊อ ซึ่งพยายามให้มนุษย์ปลีกตัวห่างจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือมนุษย์ใด ๆ และ “ฟ้า” เป็นเพียงธรรมชาติที่อาจจะมียอำนาจในแง่จริยศาสตร์ที่ชี้แนะแนวทาง แต่ไม่มีผลเกี่ยวข้องอันใดกับกิจกรรมมนุษย์

บทที่ 31 (บทที่29-30-สุญ) กล่าวถึงหลักการแจ่มแจ้งเรื่องผี (หมิงกู่ย 明鬼)

เป็นการแจกแจงแสดงความคิดเห็นว่า หากผู้คนทั่วไปในสังคมไม่เชื่อในอำนาจและการมีอยู่ของภูตผีวิญญาณ ก็จะไม่มีความกลัวเกรงต่อการทำผิดศีลธรรมจรรยา และกลายเป็นปัจจัยนำบ้านเมืองไปสู่ความวุ่นวายไร้ระเบียบได้ ดังนั้น การปลุกฝังให้ประชาชนเชื่อว่าผีมีอยู่จริง และมีฤทธิ์อำนาจในการสอดส่องเป็นพยานการทำผิดทำบาปทั้งปวง จึงย่อมมีส่วนช่วยให้บ้านเมืองพัฒนาเป็นสังคมที่ละอายต่อการทำลายผลประโยชน์ส่วนรวมได้มากที่สุด

หลักการ 2 ข้อนี้ เป็นการกล่าวถึงมิติด้านศาสนาความเชื่อ และสร้างภาพลักษณ์ให้แก่ปรัชญามั่วจื่อว่าเป็นแนวคิดที่ส่งเสริมให้มีความมั่งคั่งมั่งมีอยู่กับอำนาจเหนือมนุษย์ที่ไร้ตัวตนและพิสูจน์ไม่ได้ กระนั้นก็ตาม หากคิดพิจารณาให้ละเอียด การเสนอให้ยึดหลักการเช่นนี้ ก็ใช่ว่าจะไร้เหตุผล โดยเฉพาะเมื่อวางขอบเขตไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า อำนาจของฟ้าและภูตผีและจิตวิญญาณมีไว้เพียงเสมือนกรอบทางจริยธรรมอย่างหนึ่งที่ใช้กำกับจิตสำนึกของมนุษย์สามัญชนส่วนใหญ่ซึ่งมักจะมีสัญชาตญาณหวาดกลัวสิ่งลึกลับอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง มั่วจื่อใช้ผีเพียงเพื่อเป็นเครื่องมือทางการปกครองอย่างหนึ่ง ไม่ได้มีจุดประสงค์ให้เชื่อว่าเป็นอำนาจหรือปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 พุทธศักราช 2556

5. บทที่ 32 (บทที่ 33-34 สูญ) กล่าวถึงหลักการปฏิเสชนตริ (เฟยเยว่ 非乐)

ต่อต้านการมหรสพบันเทิงโดยเฉพาะที่เป็นของชนชั้นสูง เห็นว่าแม้ดนตรีคีตศิลป์จะมีสุนทรียะความงดงาม แต่ก็เป็นสิ่งฟุ่มเฟือย ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีพ อีกทั้งยังรบกวนสมาธิการทำงานสร้างผลผลิตของสังคม และทำให้สังคมบ้านเมืองเสียผลประโยชน์โดยใช้เหตุ

บทที่ 35-36-37 กล่าวถึงหลักการปฏิเสชชะตาลีจิต (เฟยมิ่ง 非命)

ต่อต้านความเชื่อเรื่องชะตาลีจิต ไม่เห็นด้วยกับการคิดว่าผู้ใดเกิดมาอย่างไรก็ต้องมีศักดิ์ฐานะเป็นเช่นนั้นตลอดไป แม้จะใช้ปัญญาหรือความมานะพยายามก็ไม่มีผลหรือมีผลแต่น้อยต่อการเปลี่ยนสถานภาพที่ถูกกำหนดไว้แต่เดิมแล้ว มั่วจื่อเห็นว่า ความเชื่อในชะตาลีจิตเช่นนั้น ไม่ส่งเสริมให้คนพากเพียรเปลี่ยนสถานะของตนเอง และจะเป็นเหตุให้สังคมเกิดความอ่อนแอ เสียประโยชน์ และนำไปสู่ความอับปางในที่สุด

หลักการทั้งสองนี้เป็นหลักการที่พาดพิงถึงมิติทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมความเชื่อ จึงนำไปให้เกิดภาพลักษณ์ว่าปรัชญามั่วจื่อเป็นแนวคิดที่หยาบกระด้าง ขาดความเข้าใจในด้านศิลปะ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นแนวทางที่ตึงตันฝืนธรรมชาติความเป็นจริง ไม่ยอมรับในกติกายที่บ้านเมืองกำหนดไว้

เมื่อพิจารณาหลักการทั้ง 10 ประการโดยภาพรวมแล้ว จะเห็นว่ามั่วจื่อมองปัญหาของบ้านเมืองอย่างรอบด้านแทบจะทุกมิติที่เป็นองค์ประกอบของสังคมบ้านเมือง โดยที่หลักการทั้งหมดก็เป็นแนวคิดที่ตอบโจทย์พื้นฐานของปัญหาอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีเป้าหมายอะไรที่เป็นคุณค่าอันลึกซึ้งสูงส่งไกลออกไปจากความต้องการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขของสามัญชนส่วนใหญ่ในสังคม หลักการบางข้อ นักวิชาการบางคนก็ตั้งข้อสังเกตว่าเมื่อพ้นไปจากบริบทสังคมในสมัยนั้นแล้ว ก็น่าจะถือเป็นประเด็นจำเพาะปลีกย่อยได้ เช่นหลักการปฏิเสชนตริ หรือเจตนาธรรมแห่งฟ้า แจ่มแจ้งเรื่องผี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ยังคงมีประเด็นที่น่าสนใจพิจารณาต่อว่า หากมองในแง่องค์รวม (Holism) หลักการทั้ง 10 ประการนี้ จำเป็น

จะต้องประกอบกันและกันอยู่อย่างครบถ้วนหรือไม่ การขาดหลักการบางอย่างไปจะส่งผลต่อปรัชญาโดยรวมของมั่วจื่อ หรือไม่อย่างไร ซึ่งหากจะพิจารณาถึงประเด็นนั้น ก็อาจจะต้องมองหลักการที่ “พันสมัย” บางข้อให้ลงไปถึงรายละเอียดหรือแม้แต่จะต้องตีความให้เป็นเชิงสัญลักษณ์ เช่นดนตรีที่มั่วจื่อปฏิเสธอาจจะเป็นสัญลักษณ์หมายถึงความเคลิบเคลิ้มลุ่มหลงของชนชั้นสูงจนไม่เอาใจใส่ต่อการนำประโยชน์มาสู่สังคมก็ได้ เป็นต้น ส่วนในการศึกษาครั้งนี้จะอภิปรายเพียงประเด็นที่มีความหมายเกี่ยวข้องโดยตรงกับการแสวงหาสันติวิธีเท่านั้น คือหลักการเรื่องการรักร่วมกัน (เจียนอ้อ) เท่านั้น

หลักการเรื่องการรักร่วมกันของมั่วจื่อ คือการพยายามส่งเสริมให้คนในสังคมเอื้อประโยชน์ต่อกันอื่น ๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน โดยถือหลักว่าทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน จึงไม่ควรแบ่งแยกหรือลำเอียงว่าจะให้ประโยชน์แก่ใครเป็นการเฉพาะ โดยเจตนารมณ์เช่นนี้ การตั้งคำศัพท์พื้นฐานว่าเป็น “ความรัก” อาจจะทำให้ความนัยของอุดมการณ์เป็นที่เข้าใจคลาดเคลื่อนได้ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะความหมายที่ใช้กำกับคำศัพท์ในสมัยนั้นยังมีจำกัดอยู่ หรืออาจจะเป็นปัญหาในเรื่องการสื่อสารนัยที่มีช่องว่างระหว่างชนชั้นหรือวัฒนธรรมที่ต่างกันก็ได้ ซึ่งเป็นประเด็นน่าพิเคราะห์ต่อไป ในที่นี้ จะตั้งข้อสังเกตเป็นเบื้องต้นถึงลักษณะของ “การรัก” ที่มั่วจื่อมุ่งส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมว่ามีนัยที่แตกต่างอย่างโดดเด่นจากแนวคิดเรื่องความรักทั่วไปอยู่หลายประการ โดยจะกล่าวถึง “การรัก” ที่สัมพันธ์กับแนวคิดสำคัญอื่นดังต่อไปนี้

1. ความรักแบบของมั่วจื่อเป็นความรักที่ไม่ได้ตั้งหลักหรือจุดเริ่มที่เกิดจากการอุทิศหรือเสียสละ แต่มองจากจุดเริ่มของการแสวงหาหรือเรียกร้องหวังว่าจะได้ผลประโยชน์
2. เป็นความรักที่ไม่ผูกกับอารมณ์ความรู้สึก แต่คือการตระหนักในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ที่รับผลประโยชน์ร่วมกันในสังคมเดียวกัน

3. เป็นความรักที่ผูกพันอยู่กับความถูกต้องทางจริยธรรม หมายถึง “อี (义)” หรือ ครรลองธรรม

3. ผลประโยชน์กับความรัก

แนวทางการอธิบายเรื่องความรักโดยทั่วไป มักจะพยายามแสดงความหมายและคุณค่าของการรักว่าการให้ การอุทิศตน หรือการเสียสละต่อผู้อื่นด้วยความปรารถนาดี หวังประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้ที่รับความรัก โดยไม่หวังประโยชน์ตอบแทน และการหวังผลประโยชน์ใดๆ โดยเฉพาะประโยชน์ด้านวัตถุเพื่อแลกกับการมอบความรักให้นั้น ย่อมไม่ใช่ความรักที่แท้ในทัศนะของคนส่วนใหญ่ ถ้าหากผู้ให้ความรักจะได้ประโยชน์ก็มักจะเป็นผลในเชิงนามธรรมที่อาจเกิดกับตนเองตามมาโดยปริยาย เช่น ได้รับความสุข ได้ลดอัตรา หรือได้พบสัจธรรม เป็นต้น และแน่นอนว่า ความรักดังกล่าวนี้ย่อมไม่ได้หมายรวมถึงความรักในเชิงกามราคะ หรือความเฝือป้องปรารถนาทั้งปวงอันเกิดจากแรงบันดาลของโลภจริต กล่าวโดยย่อ ปฏิบัติการของความรักจึงมักจะไม่ใช่เรียกร้องผล ไม่เห็นแก่ตัว ไม่หวังช่วงชิงหรือต้องการเพิ่มพูนโภคทรัพย์ใด ๆ

แต่วิธีคิดตามหลักการ “รักร่วมกัน” ของมั่วจื่อกลับประกาศอย่างแจ่มชัดว่า การรักร่วมกันนั้นก็คือการ “ประสานกันแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกัน (交相利)” กล่าวอีกนัยหนึ่ง เราแสดงความรักต่อกัน ก็เพราะมุ่งหวังอยากได้ผลประโยชน์ เหตุผลที่แท้จริงของการรักจึงไม่ได้ตั้งอยู่บนจุดยืนของความต้องการจะ “ให้” ซึ่งต้อง “เสียสละ” แต่ตั้งอยู่บนความการจะ “ได้” หากจะต้องเสียสละก็เป็นการเสียสละเพื่อแลกเปลี่ยนกับการได้มา การรักจึงต้องเป็นเครื่องมือหรือมรรควิธีที่จะทำให้ได้มาซึ่งเป้าประสงค์คือ ผลประโยชน์

อย่างไรก็ตาม คำว่าผลประโยชน์ หรือ “ลี้ (利)” ที่มั่วจื่อมุ่งแสวงหานั้น ไม่ได้หมายถึง ประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกบุคคลคนใดคนหนึ่ง ซึ่งเมื่อเสพสมแล้ว ก็สร้างคามยินดีปราโมทย์อยู่แต่จำเพาะบุคคลคนหนึ่งนั้นแต่เพียงลำพัง ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 พุทธศักราช 2556

บ้านเมืองที่มนุษย์สัมพันธ์กันอยู่เลย และไม่มีอะไรชวนให้ต้องร่วมกันแสวงหา ดังนั้น ผลประโยชน์ในความหมายของมัวจื่อ จึงมุ่งหมายแต่ประโยชน์ของสังคมหรือประโยชน์โดยรวมของมวลมนุษยเท่านั้น ดังที่กล่าวถึงในคัมภีร์มัวจื่ออยู่เนือง ๆ ด้วยคำว่า “ ประโยชน์ต่อฟ้า ประโยชน์ต่อบ้านเมือง ประโยชน์ต่อผู้คน”

มัวจื่ออธิบายว่า ในเบื้องต้นที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคม ยังไม่มีกฎระเบียบและการจัดการปกครอง จึงต่างคนต่างถือเอาตัวตนของตนเป็นใหญ่ แสพแสวงหาสิ่งที่ตนพอใจ ครั้นเมื่อความพอใจไม่ตรงกันกับผู้อื่น ก็เกิดเป็นการแก่งแย่งหรือขัดแย้งกัน และไม่ “รักกัน” จนถึงขั้นที่

..... ประชาในโลกหล้า ล้วนใช้น้ำใช้ไฟใช้พืชเข้าทำร้ายทำลายกัน จนถึงขั้นที่ แม้มีแรงมีกำลังเหลือก็ไม่ยอมนำไปแบ่งเบาให้แกกันและกัน มีทรัพย์สินเสพเหลือทิ้งเน่าเสีย ก็ไม่ยอมนำไปแบ่งปันให้แกกันและกัน มีภูมิธรรมประเสริฐซ่อนอยู่ ก็ไม่ยอมนำไปสั่งสอนกันและกัน ความปั่นป่วนของโลกหล้า ก็เป็นดังเหล่าสัตว์เดรัจฉาน

(คัมภีร์มัวจื่อ บทที่ 11 เขตชุมชนเอกภาพร่วมกัน ท่อนต้น)

การไม่รักกันจึงเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดหายนภาพขึ้นในโลกหล้าซึ่งเท่ากับการทำลายผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น หากต้องการให้เกิดผลประโยชน์ก็จำเป็นต้องปฏิบัติตามวิถีแห่งการรักร่วมกันเพื่อให้โลกหล้าเกิดศานติภาพ

ผู้มีกำลังวังชาจักรกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือคนอื่น ผู้มีลาภมีทรัพย์สินจักพยายามที่จะแบ่งปันให้คนอื่น ผู้มีวิถิธรรมจักเที่ยวสั่งสอนผู้อื่น เมื่อเป็นดังนี้ ผู้ด้อยากก็จักได้มาซึ่งอาหาร ผู้เหน็ดเหนื่อยก็จักได้มาซึ่งผ้าผ่อน ผู้ก่อขวาก็จักถูกกำราบ แลความสุขสันติแห่งชีวิตก็ย่อมจักบังเกิดขึ้น

(คัมภีร์มัวจื่อ บทที่ 10 ยกย่องผู้เป็นปราชญ์ ท่อนปลาย)

หลักการ “รักร่วมกัน” ของมัวจื้อยังแสดงนัยในตัวเองว่า ผลประโยชน์ไม่อาจเกิดโดยลำพังตนคนใดคนหนึ่งได้เลยนับตั้งแต่มีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เพราะโดยธรรมชาติ มนุษย์ย่อมมีตัวตนความคิดของแต่ละคนเองและมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธตัวตนของคนอื่น การยึดตนเป็นใหญ่จึงไม่อาจสร้างประโยชน์ได้เลย

การรัก หรือ การแสวงหาผลประโยชน์จำเป็นต้องเริ่มจากการที่ตัวเราเองเป็นฝ่ายให้ผลประโยชน์ต่อผู้อื่นก่อน ไม่มัวคิดคอยหรือคาดหวังให้ผู้อื่นเป็นฝ่ายเริ่ม ที่ทำของแนวคิดมัวจื้อจึงถือคติว่า “สิ่งใดที่ตนปรารถนา สิ่งนั้นจงทำกับผู้อื่นก่อน” อันเป็นที่ทำที่ต่างจากการวางท่าทีต่อคนทั่วไปแบบขงจื้อที่มึดคิดว่า “สิ่งใดที่ตนไม่ปรารถนา สิ่งนั้นอย่าทำกับผู้อื่น” (หลุนอี่ว เล่มที่ 15 บทที่ 23) ¹

ผู้ที่รักคนอื่น คนอื่นก็ย่อมทำตามและรักตอบต่อผู้นั้น ผู้ให้ผลประโยชน์แก่คนอื่น คนอื่นก็ย่อมทำตามและให้ผลประโยชน์คืนแก่ผู้นั้น

ผู้ที่เกลียดคนอื่น คนอื่นก็ย่อมทำตามและเกลียดตอบต่อผู้นั้น ผู้ทำร้ายคนอื่น คนอื่นก็ย่อมทำตามและทำร้ายตอบต่อผู้นั้น

(คัมภีร์มัวจื้อ บทที่ 15 รักร่วมกัน ท่อนกลาง)

จะเห็นได้ว่า มัวจื้อมองความรักในหมู่มนุษยชาติในความหมายที่เท่ากันผลประโยชน์สาธารณะของสังคม ดังนั้น หากหวังผลประโยชน์ซึ่งเป็นการหวังที่สมเหตุสมผล (ใช้การเห็นแก่ตัว) ก็จะต้องสร้างทัศนคติให้คนในสังคมพากันตระหนักว่าการรักร่วมกันเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการแสวงหาสันติซึ่งเป็นเครื่องอำนวยประโยชน์ต่อสังคมโดยตรงและส่งผลให้เกิดประโยชน์ส่วนตัวตามมาในทางอ้อมในที่สุด

¹ สำนวนแปลของสุวรรณา สถาอานันท์ โปรดดูใน “หลุนอี่ว ขงจื้อสนทนา” สำนักพิมพ์ openbooks 2555. น.327

4. ความเท่าเทียมกับความรัก

การรักร่วมกันของมัวจื่อ เป็นแนวคิดที่พัฒนาต่อจากหลักการที่สำนักขงจื๊อได้วางหลัก ปกฐานและสืบสานจนแพร่หลายกว้างขวางเป็นที่ยอมรับกันอยู่ในสังคมระดับหนึ่งแล้ว นั่นคือ หลักการเรื่องการแผ่ความรักสู่มหาชน แต่มัวจื่อได้เสนอมุมมองที่ต่างออกไปจากทัศนะของ สำนักขงจื๊อที่เผยแพร่อยู่ก่อนหน้านี้ เป็นมุมมองที่คัดค้านไม่เห็นด้วยกับวิธีอธิบายเรื่องความรัก ของสำนักขงจื๊อโดยตรง

การรักประชาชนในแนวคิดแบบขงจื๊อเป็นมุมมองจากสายตาของชนชั้นปกครองซึ่ง ยังคงผูกพันอยู่กับฐานะและสถาบันที่ควบคุมอำนาจการปกครองอยู่ กล่าวคือ เป็นความรักที่ เปรียบดังผู้ใหญ่เอื้อเอ็นดูต่อผู้น้อยหรือผู้ปกครองแสดงความเมตตาต่อพสกนิกร ซึ่งอาจจะมี ความแตกต่างจากลักษณะความรักที่ผู้น้อยด้อยอำนาจแสดงต่อผู้สูงศักดิ์กว่า ในขณะที่วงกลม ความรักแบบขงจื๊อ ยังเป็นการแสดงออกที่มีการแบ่งแยก สงวนสิทธิ์ให้แก่กลุ่มพิเศษบางกลุ่ม เช่น เครือญาติ ผู้ใกล้ชิด หรือผู้มีฐานะทางสังคม ให้ได้รับความรักในลักษณะที่แตกต่างจากที่ คนทั่วไปจะได้รับด้วย ดังนั้น อุดมการณ์ของสำนักขงจื๊อที่จะแสดงความรักความเมตตาต่อ “มหาชน” คนทั่วไป จึงยังคงจำกัดตนอยู่ในกรอบขอบเขตระดับหนึ่ง ความรักที่มีการแบ่งแยก เช่นนี้ ทำให้เกิดปัญหาเชิงจริยธรรมที่เหมือนขัดแย้งกันอยู่ในตัวหลายประการ ดังมีผู้ตั้งข้อ กังขาให้ต้องขบคิดถกเถียงกันอยู่เสมอมา เช่นปัญหาเรื่องความรักกตัญญูต่อบิดาที่ขัดแย้งกับ ประโยชน์ของสังคม หรือปัญหาเรื่องการถือพรศวกเป็นใหญ่ เป็นต้น หลักการของขงจื๊อ เชื่อว่าการ “ให้” ความรักต้องมีการแบ่งแยกตามสายสัมพันธ์ เพราะมนุษย์ย่อมรักผู้มีเชื้อสาย ร่วมกันก่อนรักมิตรสหายคนรู้จักกันและก่อนคนทั่วไปที่ไม่รู้จักออกไปตามลำดับเป็นธรรมชาติ อยู่ และการจะรักไปให้ถึงขั้นรักมหาชนได้ จำเป็นต้องฝีกจากการพยายามรักคนที่ใกล้ชิด ก่อนที่จะพัฒนาจนรู้จักแผ่ความรักให้กว้างออกไปถึงคนอื่น

ส่วนมัวจ้อมองจากสายตาของสามัญชนทั่วไปที่อยู่ได้อ่านาจปกครอง เห็นว่าการแสดงความรักอย่างมีการแบ่งแยกตามระดับของสัมพันธ์ภาพนั้น เป็นช่องทางให้เกิดความลำเอียงในสังคมได้ และไม่ควรจะมีเกณฑ์สำหรับเลือกปฏิบัติให้ต่างจากกัน ดังนั้น จึงเสนอว่า ในการแสดงความรักของคน “ให้” แก่คนร่วมสังคม หรือหากคิดในมุมกลับกันคือการได้ “รับ” ความรักจากคนในสังคมนั้น จะต้องเป็นไปอย่างเท่าเทียมกันหรือเหมือน ๆ กัน มิเช่นนั้น ผู้คนส่วนใหญ่ที่ไม่มีสายสัมพันธ์อันใด ก็จะมีโอกาสไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับผู้อื่น (ที่อาจจะมีสายสัมพันธ์กัน) มัวจ้อถึงกับเสนอว่า ไม่เพียงให้รักคนอื่นอย่างเท่าเทียมกับที่รักญาติมิตรที่ชิดใกล้เท่านั้น แต่ยังให้รักคิดไปถึงขั้นที่รักคนอื่นอย่างเท่าเทียมกับที่รักตัวเองอีกด้วย

รักญาติของผู้อื่น ดุจดั่งรักญาติของตนเอง

(คัมภีร์มัวจ้อ บทที่ 14 รักร่วมกัน ท่อนต้น)

ให้มองบ้านเมืองของผู้อื่นดุจดั่งเป็นบ้านเมืองของตนเอง ให้มองครอบครัวของผู้อื่นดุจดั่งเป็นครอบครัวของตนเอง ให้มองห้องหับของผู้อื่นดุจดั่งเป็นห้องหับของตนเอง ให้มองร่างกายของผู้อื่นดุจดั่งเป็นร่างกายของตนเอง

(คัมภีร์มัวจ้อ บทที่ 15 รักร่วมกัน ท่อนกลาง)

มีข้อควรสังเกตว่า แม้หลักการของมัวจ้ออาจจะดูเหมือนกับการคัดค้านโดยตรงต่อการอธิบายเรื่องความรักของสำนักขงจื้อ แต่กระนั้น ความหมายของการแสดงความรักที่มัวจ้อหมายถึง ก็มีนัยที่แตกต่างจากความรักในความหมายของแนวคิดแบบขงจื้ออยู่ กล่าวคือ มัวจ้อมองการแสดงความรักในขั้นที่เป็นเพียง “ปฏิบัติการ” แสดงความเอาใจใส่หรือเอื้ออาทรต่อคนอื่นเท่านั้น มิได้หมายถึงความรักที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกหรือความผูกพัน ในขณะที่สำนักขงจื้อเห็นว่าความรักหรือเมตตาเป็นเรื่องของจิตใจ ดังนั้น การแสดงออกซึ่งความรักจึงจำเป็นต้องมาจากการบันดาลของความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ เมื่อเปรียบเทียบแล้ว ก็จะพบว่า การรักอย่างเท่าเทียมกันตามนัยของมัวจ้อนั้น มุ่งหมายเพียงให้มีการปฏิบัติต่อคนอื่นในสังคม

ด้วยความเอาใจใส่อย่างเสมอภาคเทียมเท่ากันโดยไม่แบ่งเขาแบ่งเราเท่านั้น มิใช่ปฏิบัติการที่จำเป็นจะต้องรอให้เกิดอารมณ์รัก ต้องรอ “ทำใจ” หรือรอ “ปรับความรู้สึก” ก่อน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ปฏิบัติการรักร่วมกันของมั่วจื่อเป็นเรื่องของความรักที่ไม่เกี่ยวกับอารมณ์ ดังนั้น ในการเอาใจใส่ต่อบุคคลอื่น ความรู้สึกที่แท้จริงตามอัตวิสัยจึงไม่เกี่ยวกับปฏิบัติการแสดงความรัก แม้ความรู้สึกในใจอาจจะรักคนไม่เท่ากัน แต่การปฏิบัติต่อคนทั้งหลายก็จะต้องเท่าเทียมกัน ไม่ลำเอียงไปตามสายสัมพันธ์ ด้วยความหมายเช่นนี้ การบอกให้เอาใจใส่ต่อคนอื่นให้เท่าเทียมกับที่เอาใจใส่ต่อตนเอง จึงเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ไม่ใช่เป็นเพียงทฤษฎีกล่าวลอย ๆ

มั่วจื่อมีได้ต่อต้านหรือคิดจะล้มล้างโครงสร้างสังคมเรื่องการแบ่งชนชั้นแต่อย่างไร และยอมรับได้ว่า คนในสังคมอาจจะมีศักดิ์ฐานะหรือสิทธิหน้าที่ที่ไม่เท่าเทียมกัน เพียงแต่เห็นว่าควรจะต้องมีหลักการอะไรบางอย่างที่คอยป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งของคนที่มีศักดิ์สถานะต่างกัน ทั้งนี้ มั่วจื่อเห็นว่าแนวโน้มของการเอารัดเอาเปรียบกัน ก็คือผู้มีศักดิ์ฐานะเหนือกว่ามักจะมีโอกาสข่มเหงหรือ ช่างชิงประโยชน์จากผู้ที่ย่อยกว่า

บรรดาผู้คนในโลกหล้าเมื่อไม่รักร่วมกัน ผู้แข็งแรงก็จักข่มเหงผู้อ่อนแอ ผู้มั่งมีก็จักข่มเหงผู้ยากจน ผู้สูงศักดิ์ก็จักเหยียดหยามผู้ด้อยต่ำ ผู้มีเล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงผู้โง่เขลา อันความชังเกลียดเคียดแค้น หายนะทั้งปวงในโลกหล้า ล้วนอุบัติขึ้นจากเหตุทั้งนี้ คือไม่รักร่วมกันนั่นแล ผู้ทรงมนุสธรรมย่อมปฏิเสธเหตุเหล่านี้

(คัมภีร์มั่วจื่อ บทที่ 15 รักร่วมกัน ตอนกลาง)

การป้องกันมิให้เกิดการเอาเอาเปรียบ จึงควรถือหลักการให้ปฏิบัติต่อคนในสถานภาพต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน การเรียกร้องให้ปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียมกันนี้ มั่วจื่อสอดแทรกเป็นนัยอยู่ในคำศัพท์ว่า “รักร่วมกัน” เหมือนชวนให้สังเกตว่าน่าจะเป็นการ

เรียกร้องให้ฝ่ายที่มีกำลังแข็งแรงกว่า ปฏิบัติการมอบความรักความเมตตาต่อผู้อ่อนแออย่าง “ไม่แบ่งแยก” เพราะโดยสามัญสำนึกแล้ว ผู้ที่ได้เปรียบในสังคมก็ไม่น่าจะหวังหรือต้องการความรักจากพวกที่ต่ำต้อยกว่าสักเท่าใด

การรักร่วมกันอย่างไม่แบ่งแยกนี้ จึงไม่ควรตีความว่าเป็นการเรียกร้องให้เกิดความเท่าเทียมกันขึ้นในสังคม มัวจ้อไม่ได้ฝืนถึงสังคมที่มีความเท่าเทียม เพียงแต่ต้องการให้สังคมปฏิบัติต่อกันด้วยมาตรฐานที่เท่าเทียมกันเหมือน ๆ กัน อนึ่ง ปฏิบัติการที่เท่าเทียมกันดังกล่าว ไม่ใช่เป้าหมายปลายทาง (end) ของอุดมการณ์ เป็นแต่เพียงมรรควิธีที่นำไปสู่เป้าหมายหลัก ซึ่งก็คือ “ผลประโยชน์” ร่วมกันของสังคม การมุ่งหวังผลประโยชน์สาธารณะ จึงเป็นทั้งเหตุผลและเป็นทั้งมรรควิธีของการ “รักร่วมกัน”

เมื่อเจ้าแคว้นรักกัน ก็จักไม่ทำสงครามต่อกัน เมื่อเจ้าบ้านรักกัน ก็จักไม่ช่วงชิงต่อกัน คนกับคนรักกัน ก็จักไม่ทำร้ายต่อกัน ผู้เป็นเจ้ากับข้าบริวารรักกัน ความเมตตากับความภักดีก็บังเกิด บิดากับบุตรรักกัน ความปราณีกับความกตัญญูก็บังเกิด พี่กับน้องรักกัน ความปรองดองก็บังเกิด เมื่อผู้คนในโลกหล้าล้วนรักกัน ผู้แข็งแรงก็จักไม่ข่มเหงผู้อ่อนแอ คนหนุ่มมากก็จักไม่บังคับคนหนุ่มน้อย ผู้มั่งมีก็จักไม่หมิ่นแคลนผู้ยากจน ผู้สูงศักดิ์ก็จักไม่เหยียดหยามผู้ด้อยต่ำ ผู้มีเล่ห์เหลี่ยมไม่หลอกลวงผู้โง่เขลา อันความขัดเกลียดเคียดแค้น หายนะทั้งปวงในโลกหล้า ก็จักไม่มีเหตุให้อุบัติขึ้น นี่ด้วยการรักร่วมกันบันดาลให้เป็นไป ผู้ทรงมนุสสธรรมย่อมสรรเสริญ

(คัมภีร์มัวจ้อ บทที่ 15 รักร่วมกัน ตอนกลาง)

ความเท่าเทียมกันในความหมายของมัวจ้อ จึงหมายความว่าเพียงแค่ปฏิบัติกรรักอย่างเท่าเทียมกัน ถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่นำไปสู่สถานะของสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียนรังแกกัน อันเป็นสถานะที่นำไปประโยชน์สู่สังคมโดยรวม

5. ครรลองธรรมกับความรัก

การรักร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันหรือการรักอย่างเท่าเทียมกันดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงเหตุผลและหลักปฏิบัติที่ชี้ชวนให้เห็นสังคมในอุดมคติที่ปราศจากการเบียดเบียนเท่านั้น ยังไม่มีแรงโน้มน้าวมากพอที่จะให้หมู่ประชาคมยอมรับหรือถือปฏิบัติ หากมีหลักการและเหตุผลเพียงแค่นั้น ก็คงเป็นได้แค่ความนึกคิดใฝ่ฝันในทางทฤษฎีเท่านั้น ยากที่จะก่ออิทธิพลผลพวงที่เป็นรูปธรรมให้บังเกิดขึ้นได้ หากแต่ในปรัชญามั้วจื้อยังได้ปลูกสร้างวาทกรรมสำคัญขึ้นมาเรื่องหนึ่งควบคู่กันไปด้วย ซึ่งต่อมาภายหลังกลายเป็นพลังอำนาจที่คอยกำกับและผลักดันสังคมจีนให้หันเหไปในทิศทางที่มุ่งสู่การแสวงหาประโยชน์สาธารณะร่วมกัน นั่นก็คือมโนคติที่เรียกว่า “อี้ (义)” ซึ่งในบทความนี้จะใช้ภาษาไทยเรียกเป็นการชั่วคราวไว้ก่อนว่า “ครรลองธรรม”

มั้วจื้อได้ให้นิยามของมโนทัศน์ “อี้” หรือครรลองธรรมไว้ว่าเป็น “เจตนาารมณ์ของฟ้า” ที่ประกอบด้วยนัย 2 ประการ ได้แก่ ความเที่ยงธรรม และ ผลประโยชน์

ฟ้าปรารภณาครรลองธรรมและชิงชิงการไร้ครรลองธรรม จักรู้ได้ฉันทิได้ว่า เป็นเช่นนั้น วิสัชนาว่า **ครรลองธรรมก็คือความเที่ยงธรรม** จักรู้ได้ฉันทิได้ว่าครรลองธรรมคือความเที่ยงธรรม ก็ในได้แผ่นฟ้านี้ เมื่อมีครรลองธรรมก็จักสงบคานติ เมื่อขาดครรลองธรรมก็จักปั่นป่วน เราจึงรู้ได้ว่าครรลองธรรมคือความเที่ยงธรรม แต่กระนั้น ความเที่ยงธรรมนี้ ไม่เคยบังเกิดจากเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบนเลย จักต้องมาจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง

(คัมภีร์มั้วจื้อ บทที่ 28 เจตนาารมณ์แห่งฟ้า ท่อนปลาย)

ครองธรรม ก็คือผลประโยชน์นั่นเอง

(คัมภีร์มั่วจื่อ บทที่ 41 ธรรมบท ท่อนต้น)

ครองธรรม คือปณิธานถือเอาได้แผ่นดินฟ้าเป็นดั่งเนื้อนาซึ่งสามารถ
ผลิตผลอันมีประโยชน์ได้ หากแต่ยังไม่จำเป็นต้องใช้

(คัมภีร์มั่วจื่อ บทที่ 43 สารกธรรมบท ท่อนต้น)

ทั้งคำว่าผลประโยชน์ (ลิ 利) กับคำว่าความเที่ยงธรรม (เจิ้ง 正) ซึ่งมั่วจื่อใช้เป็น
ศัพท์นิยามความหมายของคำว่า “อี้” นี้ ก็คือนัยที่ผูกพันโดยตรงกับหลักการรักร่วมกันนั่นเอง
หากแต่ยกระดับของความหมายขึ้นไปกล่าวเป็นมโนทัศน์ในเชิงจริยธรรม ผลประโยชน์คือ
เป้าหมายที่ถือเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความถูกต้องทางจริยธรรม ส่วนความเที่ยงธรรมก็คือเกณฑ์
ปฏิบัติซึ่งตั้งอยู่บนหลักการของความไม่ลำเอียงไปตามอคติหรือการแบ่งแยกใด ๆ เกณฑ์ทั้ง
สองนี้ประกอบกันเป็นกรอบหรือครองธรรมที่กำกับพฤติกรรมในสายสัมพันธ์ทั้งปวงของ
มนุษย์ร่วมประชาคม

ที่น่าสังเกตเป็นพิเศษก็คือ มั่วจื่อได้ประสานความหมายของ “อี้” หรือครองธรรม
เข้าด้วยกันกับเรื่องของผลประโยชน์ (ลิ) โดยบัญญัติให้ศัพท์ทั้งสองคำเป็นไวยากรณ์ของกันและกัน
แต่เดิมที คำสองคำนี้ หากไม่ถือว่าเป็นคำที่มีนัยตรงข้ามกัน อย่างน้อยก็ต้องใช้ในความหมายที่
ต่างจากกัน ดังความตอนหนึ่งในตำรับหลุนอี่ว (เล่มที่ 4 บทที่ 16) ของขงจื้อก็กล่าวไว้ว่า

“วิญญูชนผูกพันกับความถูกต้องเที่ยงธรรม (อี้) เลี้ยวเหรินผูกพันกับผลประโยชน์ (ลิ)”¹

ในขณะที่ขงจื้อเห็นว่า “อี้” กับ “ผลประโยชน์” เป็นมโนทัศน์ที่ต่างกันถึงขนาดใช้เป็น
เป็นเกณฑ์แยกแยะคุณสมบัติของคนได้ มั่วจื่อกลับมองว่า ผลประโยชน์กับครองธรรมก็คือ

¹ ส่วนแปลของสุวรรณา สถาอานันท์ โปรดดูใน “หลุนอี่ว ขงจื้อสนทนา” สำนักพิมพ์ openbooks 2555. น.206 ศัพท์จีนใน
วงเล็บเดิมโดยผู้เขียน ในส่วนแปลนี้ แปลคำว่า “อี้” เป็นภาษาไทยว่า “ความเที่ยงธรรม” ต่างจากคำแปลของผู้เขียนที่แปล
ชั่วคราวไว้ว่า “ครองธรรม”

สิ่งเดียวกัน ทศนะของมัวจื่อ จึงเป็นการขยายมุมมองของคำว่า “ผลประโยชน์” ให้กว้างออกไป ไม่ติดอยู่เพียงในแง่ลบที่ขัดแย้งกับจริยธรรมสังคม ในขณะเดียวกัน ก็แยกแยะความหมายและจำกัดความคำว่า “ผลประโยชน์” ให้ชัดเจนว่า จะต้องหมายถึงผลประโยชน์ต่อประชาคมนั้น เป็นผลประโยชน์ร่วมของสาธารณะ ส่วนผลประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกชน ไม่อาจนับว่าเป็นผลประโยชน์ได้ เพราะไม่เกี่ยวกับประโยชน์ต่อสังคม และไม่ใช้ประโยชน์ที่จริง จึงไม่มีคุณค่าใด ๆ ดังความตอนหนึ่งที่มัวจื่อกล่าวเปรียบเทียบ ครรลองธรรม ผลประโยชน์ กับสิ่งมีค่าทั้งหลายว่า

หยกของชายสกุลเหอ ไข่มุกของพระยาสุย ภาชนะ“ตึง”แก้วใบ สิ่งทั้งนี้คือสมบัติที่เจ้าครองแคว้นทั้งปวงสรรเสริญว่ามีค่าล้ำ แต่สิ่งเหล่านี้สามารถสร้างความมั่งคั่งให้แก่บ้านเมืองได้หรือไม่ สามารถเพิ่มพูนพลศนิกรได้หรือไม่ สามารถช่วยการบ้านการเมืองให้เรียบร้อยได้หรือไม่ สามารถชำระแผ่นดินให้สงบสถาพรได้หรือไม่ วิเคราะห์ว่า ล้วนทำไม่ได้

อันสมบัติที่ได้ชื่อว่าล้ำค่า ก็เพราะยังประโยชน์ให้แก่มนุษย์ได้ ในเมื่อหยกของชายสกุลเหอ ไข่มุกของพระยาสุย ภาชนะ“ตึง”แก้วใบ ไม่สามารถยังประโยชน์ให้แก่มนุษย์ได้ จึงย่อมมิใช่สมบัติอันมีค่าของโลกหล้า

บัดนี้ เมื่อใช้ครรลองธรรมบริหารบ้านเมือง พลศนิกรย่อมเพิ่มพูนขึ้น การบ้านการเมืองย่อมเรียบร้อย แผ่นดินย่อมสงบสถาพร

อันสมบัติที่ได้ชื่อว่าล้ำค่า ก็เพราะยังประโยชน์ให้แก่มนุษย์ได้ เมื่อครรลองธรรมสามารถยังประโยชน์ให้แก่มนุษย์ได้ ครรลองธรรมจึงนับเป็นสมบัติล้ำค่าของโลกหล้า

(คัมภีร์มัวจื่อ บทที่ 46 อาจารย์เกิงจู้)

ครองกรรม หรือ “อ๊” นี่จึงเป็นมรรควิธีที่เมื่อดำเนินตามแล้ว ก็จะได้มาซึ่ง “ลี้” หรือ ผลประโยชน์ พร้อมกันนั้น ผลประโยชน์ก็เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าการกระทำนั้น เป็นครองกรรมหรือไม่ ความถูกต้องตามทำนองครองกรรมก็คือ การสามารถนำ ผลประโยชน์ให้แก่สังคมได้ มัวจื้อให้คำแก่ “ผู้ทำความดี” มากกว่า “ผู้เป็นคนดี” ผู้ทรง ศีลธรรมจรรยาทั้งหลาย ย่อมปราศจากคุณค่าใด ๆ หากไม่ได้สร้างคุณประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม ให้แก่สังคมได้

ในอีกแง่หนึ่ง “ผลประโยชน์” ของสังคมบ้านเมืองที่ “อ๊” จะนำมาได้ ก็คือการไม่ เบียดเบียนกันของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีสถานะต่างกัน ดังคำกล่าวของมัวจื้อตอนหนึ่งว่า

ดำรงอยู่ในแคว้นใหญ่ไม่รังแกแคว้นเล็ก ดำรงอยู่ในตระกูลใหญ่ไม่ช่วงชิง ตระกูลเล็ก ผู้แข็งแรงไม่รังแกผู้อ่อนแอ ผู้สูงศักดิ์ไม่เหยียดแคลนผู้ต่ำต้อย ผู้มากด้วย เล่ห์ไม่หลอกลวงผู้เขลา เยี่ยง นี้ย่อมยังประโยชน์ได้ กล่าวคือเบี่ยงเบนยังประโยชน์ ต่อฟ้า เบี่ยงกลางยังประโยชน์ต่อผี เบี่ยงล่าง ยังประโยชน์ต่อปวงประชา ประโยชน์ ทั้งสาม ไม่มีที่ไร้ประโยชน์ ดังนี้ย่อมเพิ่มพูนชื่อเสียงอันงดงาม เรียกขนานนามว่า เป็นเมธีกษัตริย์

(คัมภีร์มัวจื้อ บทที่ 26 เจตนารมณ์แห่งฟ้า ท่อนต้น)

“อ๊” หรือครองกรรม จึงเป็นมโนทัศน์ที่กลายเป็นอุดมการณ์ร่วมของคนที่อยู่ใน สังคมเดียวกัน เป็นอุดมการณ์ที่ชี้ชวนให้ตระหนักในความจำเป็นของการรับผิดชอบต่อ ส่วนรวมตามฐานานุรูปของตน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมของทุก ๆ คนในสังคมเป็นแก่น หลัก การปกป้องพิทักษ์ผลประโยชน์ของเพื่อนร่วมประชาคมเป็นเรื่องที่มีเหตุผลและเป็นเรื่อง สำคัญ เพราะเมื่อถึงที่สุดแล้วก็คือการพิทักษ์ผลประโยชน์ของสังคมซึ่งส่งผลต่อประโยชน์ของ ตนเองผู้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วย ครองกรรมจึงเป็นหลักประกันสำคัญที่ช่วยผดุงสังคมให้ สถาพรอดอยู่ได้

ในโลกหล้านี้

แม้ไม่มีครรลองธรรมก็จักดำรงชีพอยู่ได้ เมื่อไร้ครรลองธรรมก็จักพากันตักชั้ย

แม้ไม่มีครรลองธรรมก็จักบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร เมื่อไร้ครรลองธรรมก็จักอับจน

แม้ไม่มีครรลองธรรมก็จักสงบบราบคาบ เมื่อไร้ครรลองธรรมก็จักวุ่นวายเป็นจลาจล

(คัมภีร์มัวจื่อ บทที่ 26 เจตนารมณ์แห่งฟ้า ท่อนต้น)

6. ขบวนการของศิษย์สำนักมัวจื่อ

หลักการรกร่วมกันของมัวจื่อ เป็นข้อเสนอวิธีที่ให้คนต่างชนชั้นกันในสังคมเดียวกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ เป็นทศนะที่เสนอจากมุมมองของผู้ที่ถือว่าไม่ว่าจะในทางกำลังอำนาจ ศักดิ์ฐานะ ทรัพย์ศฤงคาร หรือสติปัญญาความสามารถ ซึ่งมักจะเป็นชนส่วนใหญ่ของสังคม จึงเรียกร้องให้ (ผู้ได้เปรียบในสังคม) รู้จักเผื่อแผ่อาทรต่อผู้อื่น อย่างน้อยก็ให้เสมือนหนึ่งเป็นเพื่อนมนุษย์ในสังคม ไม่เลือกที่รักมักที่ชังจนเกิดความอยุติธรรมและการเบียดเบียน โดยให้เหตุผลว่า จะเป็นวิธีที่นำสันติภาวะมาสู่สังคมบ้านเมืองโดยรวม ซึ่งย่อมยังผลประโยชน์เป็นปรีโยสานแก่ทุก ๆ คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น และแผ่ผลคืบสู่ผู้ที่เหนือกว่าในที่สุด ขอเรียกร้องดังกล่าวนี้นี้ มัวจื่อนำไปผูกพันกับศัพทจริยธรรมโดยชี้ให้เห็นว่าข้อจริยธรรมทั้งหลายจะมีค่าขึ้นมาได้จะต้องเป็นจริยธรรมที่มีประโยชน์ ไม่ใช่เป็นเพียงคำที่มีแต่เนื้อหาเชิงสัญลักษณ์ที่งดงามน่าชื่นชมแต่ไร้ผลประโยชน์ เมื่อพิจารณาแล้ว หลักการรกร่วมกันของมัวจื่อจึงมีเนื้อหาที่ครอบคลุมการจัดการทั้งในมิติด้านสังคม (การอยู่อย่างไมเบียดเบียนกัน) มิติด้านเศรษฐกิจ (ผลประโยชน์) และมิติด้านวัฒนธรรมความเชื่อ (ครรลองธรรม) ซึ่งล้วนเป็นประเด็นพื้นฐานความต้องการของชาวบ้านทั่วไป หลักการของมัวจื่อนี้จึงเข้าใจง่ายและชี้แนะให้เกิดศรัทธาในหมู่มหาชนได้

จึงปรากฏในช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์จีนว่า มีการจัดตั้งกลุ่มคนเป็นขบวนการขึ้นบนพื้นฐานแห่งศรัทธาต่อหลักการของมั่วจื่อ และเพื่อยกปฏิบัติกรอย่างเป็นล่ำเป็นสันเผยแพร่แนวคิดที่ใช้ความรักความอาทรต่อกันของมนุษย์เป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพ ขบวนการดังกล่าวยึดมั่นในหลักครรลองธรรมหรือ “อี” และมุ่งพิทักษ์ความเป็นธรรมให้แก่คนทั่วไปในสังคม โดยเฉพาะเมื่อพบเหตุการณ์ที่ผู้อ่อนแอถูกรังแก เช่น แคว้นใหญ่ยกกำลังเข้ารังแกแคว้นเล็ก หรือผู้มีกำลังมากข่มเหงผู้มีกำลังน้อย ก็จะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือคลี่คลาย ดังมีตัวอย่างปรากฏเป็นบันทึกแล้วว่า มั่วจื่อเดินเท้าถึง 10 วัน 10 คืนโดยไม่พักผ่อนไปยังแคว้นผู้ที่เรื่องอำนาจ เพื่อยับยั้งแผนการของเจ้าครองแคว้นที่กำลังเตรียมกรีธาทัพไปตีแคว้นซ่งซึ่งเป็นแคว้นขนาดเล็กกว่ามาก ในที่สุด มั่วจื่อก็ใช้วาทศิลป์และอำนาจต่อรองบางประการเจรจากับแคว้นผู้เล็กล้มแผนไป โดยที่ก่อนหน้านี้ มั่วจื่อก็ได้ส่งสาวกของขบวนการจำนวน 300 คนไปประจำตั้งมั่นอยู่ในแคว้นซ่งเพื่อเตรียมช่วยรบหากการเจรจาล้มเหลวไม่สำเร็จ พฤติกรรมของกลุ่มขบวนการมั่วจื่อจึงเสมือนหนึ่งผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ของแผ่นดิน ผู้ที่ปวารณาตนเข้าสู่ขบวนการล้วนเป็นผู้ที่อุทิศชีวิตให้แก่การอำนวยประโยชน์ต่อสาธารณะโดยไม่พริ้งพริ้วต่ออุปสรรคหรือภัยอันตรายใด ๆ เป็นผู้ที่ถือเคร่งในการครองตนเสมือนนักบวช กินอยู่อย่างจำกัดเพียงพอให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ ภาพลักษณ์ของคนในกระบวนการนี้จึงเป็นภาพของนักสู้ผู้กล้า ผดุงธรรมที่ขอมช้อยากจน กล่าวกันว่า เป็นรากเหง้าต้นกำเนิดของอุดมการณ์นักเลงในยุทธจักรจีนหรืออุดมการณ์แบบชาบูไรในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น

กลุ่มขบวนการปรัชญามั่วจื่อนี้ มีอิทธิพลแผ่กว้างและมีผลกระทบต่องานคิดและจิตวิญญาณของชาวบ้านจีนอย่างไพศาล ดังมีคำปรารภของเม้งจื่อ ปราชญ์คนสำคัญของสำนักคิดขงจื่อ บันทึกไว้ว่า “ลัทธิของมั่วตี้และหย่งจู้ก็แผ่ขยายกลบหล้ำ คำสอนทั้งหลาย หากมีสม

พ้องด้วยคำของหยังจูก็มักจะต้องตรงตามคำของมั่วตี้” (คัมภีร์เม่งจื่อ 3B:9) นอกจากนี้บรรดานักคิดในสมัยต่อ ๆ มา ก็ล้วนได้รับอิทธิพลจากมั่วจื่อทั้งสิ้นไม่โดยทางตรงก็โดยทางอ้อม

ขบวนการมั่วจื่อดังกล่าวนี้ ค่อย ๆ เสื่อมลงหลังจากการรวมอาณาจักรโดยจีนซีฮ่องเต้ และเรียกได้ว่าปลาสนาการไปจากแผ่นดินจีนเมื่อถึงช่วงกลางราชวงศ์ฮั่นตะวันตกภายหลังจากที่ในรัชกาลของพระเจ้าฮั่นอู๋ตี้มีราชโองการประกาศให้ลัทธิขงจื่อเป็นสรณะเดียวของแผ่นดิน การเสื่อมสูญไปของขบวนการที่เคยแผ่อิทธิพลกว้างขวางนี้ เป็นไปเหมือนดังไรเหตุปัจจัย จนมีนักวิชาการจำนวนหนึ่งพยายามวิเคราะห์ตั้งข้อสังเกตเพื่ออธิบายศึกษาว่าเกี่ยวข้องกับปัญหาอะไร บ้างก็ว่าหลักการรกร่วมกันของมั่วจื่อไม่เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป บ้างก็ว่าอิทธิพลของปรัชญาขงจื่อและปรัชญาเต๋าแผ่ผลเข้าครอบงำแนวคิดมั่วจื่อจนพรม่วงอ่อนแอ บ้างก็ว่าขบวนการมั่วจื่อในภายหลังเข้าไปพัวพันแนบชิดกับชนชั้นขุนนางและห่างเหินจากชนชั้นล่างจนทำให้แก่นสารของแนวคิดเสื่อมไป และบ้างก็ว่าเกิดจากปัญหาภายในของการจัดตั้งองค์กรที่ทำลายตัวเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากมองในแง่ของประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา ก็จะเห็นมูลเหตุสำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ แนวคิดของปรัชญามั่วจื่อ ถูกวิจารณ์ชักนำไปเข้าใจผิดกันมาแต่โบราณ โดยเฉพาะข้อวิพากษ์ของนักคิดฝ่ายขงจื่อที่ส่งอิทธิพลใหญ่หลวงใมนำให้ชาวจีนส่วนใหญ่เข้าใจเจตนารมณ์ของขบวนการคลาตเคลื่อนไป ข้อกล่าวหาฉกรรจ์คือ ปรัชญามั่วจื่อเห็นแก่ “ผลประโยชน์” ที่สำคัญกว่า “คุณธรรม” และเป็นแนวคิดที่ไม่ยอมรับเรื่องการแบ่งแยกชนชั้น ต้องการเห็นมนุษย์เท่าเทียมกันหรือเหมือนกัน นับเป็นความคิดที่ไร้เดียงสาในเมื่อสังคมความเป็นจริงนั้น มนุษย์ไม่สามารถเท่าเทียมกันได้ นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องการรักโดยไม่แบ่งแยกสายสัมพันธ์ ก็ถูกวิพากษ์ว่ามีความหมายเท่ากับการปฏิเสธค่าของคนในครอบครัว ข้อวิจารณ์แนวคิดดังกล่าวเหล่านี้ เป็นการกล่าวความตอกย้ำอยู่ข้างเดียวโดยปัญญาชนรุ่นหลัง ในขณะที่ขบวนการมั่วจื่อซึ่งสลายตัวไปหลังจากที่ปฏิบัติกรอยู่เพียงช่วงเวลาไม่นานแทบจะไม่มีโอกาสอภิปรายโต้แย้งอันใดเลย ด้วยเหตุนี้ในกระแสนารปรัชญาจีน ภาพลักษณ์ของมั่วจื่อจึงไม่ค่อยแจ่มใสนัก เป็นภาพของนักอุดมคติแสน

จนที่พยายามต่อสู้เพื่อสันติภาพ กัมหน่ากัมตาพิทักษ์ผู้อ่อนแอที่มักถูกรังแกหรือพบความ
อยู่ดีธรรม แม้จะเป็นปฏิปทาที่น่าชื่นชม แต่ก็ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องสมานความเชื่อ
ปวารณาตนเข้าร่วมอุดมการณ์แต่อย่างใด

7. ความสรุป

ในแง่ของความเป็นสถาบัน ขบวนการของมั่วจื่อไม่สามารถสร้างกระแสธรรมเนียม
ปฏิบัติหรืออารมณ์ของสำนักสืบสานเป็นมรดกให้สืบทอดในสังคมจีนต่อมาได้ แต่ก็
มิได้หมายความว่าแนวคิดแนวปฏิบัติของมั่วจื่อจะไร้ค่าหรือไม่อาจนำไปใช้ได้จริง อย่างน้อย
ที่สุด โมโนทัศน์ “อี่” ซึ่งมีสารัตถะประกอบขึ้นจากความเห็นแก่ประโยชน์สาธารณะ ความกล้า
หาญทางจริยธรรมและการไม่เห็นแก่สายสัมพันธ์ส่วนตัวที่อาจทำให้เกิดความลำเอียงได้นั้น ก็
ฝังอยู่ในจิตวิญญาณของชาวจีนกลายเป็นส่วนหนึ่งของหลักจริยศาสตร์จีนมานับแต่นั้น ความ
ล้มเหลวของขบวนการมั่วจื่อในประวัติศาสตร์อาจจะขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่าง ๆ ในบริบททาง
สังคมของสมัยนั้น แต่ถ้าหากมีเหตุปัจจัยใหม่ในบริบทสังคมใหม่ที่สามารถยังให้สังคมพากัน
เห็นแก่คนสารและคุณค่า ก็อาจใช้ประกอบเสริมเข้ากับขบวนการปฏิบัติการแสวงหาสันติวิธีให้เกิด
ความหวังเพิ่มขึ้นได้บ้าง

ความอยู่ดีธรรมและการกดขี่ของชนชั้นปกครองในประวัติศาสตร์สังคมจีนนั้น มีอยู่
ตลอดทุกยุคทุกสมัย และเมื่อถึงจุดอัจนหรือทวนไม่ไหว ผู้ถูกเอาเปรียบก็จะรวมตัวกันลุกฮือ
ขึ้นต่อต้านด้วยกำลังและความรุนแรง ดังปรากฏขบวนการกบฏชาวนาให้ทางการบ้านเมือง
ต้องออกแรงปราบปรามอยู่เสมอ นับเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยคู่กรณีเมื่อความขัดแย้ง
ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ส่วนความรุนแรงเชิงโครงสร้างในสังคมจีนอื่นๆ
เช่นความรุนแรงที่เกิดในระบบวงศ์ตระกูล หรือในระบบที่ให้ค่าแก่บุรุษมากกว่าสตรีเป็นต้น ก็
ล้วนเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายที่อ่อนแอกว่าถูกบีบคั้นจนสร้างปฏิกิริยาขึ้นทั้ง ๆ ที่พยายามปกปิดมักจะเป็น
ฝ่ายที่ปราศจากศักยภาพหรืออำนาจในการสร้างความรุนแรง ลักษณะจำเพาะที่โดดเด่นของ
ปรัชญามั่วจื่อที่ต่างจากแนวคิดสำนักอื่น ๆ ของจีนก็คือ การเป็นเสมือนหนึ่งปากเสียงแสดง

ความต้องการของสามัญชนคนชั้นใต้ปกครองที่ประสงค์จะแก้ปัญหาความรุนแรงด้วยสันติวิธี เป็นแนวคิดที่เห็นอกเห็นใจความทุกข์ของผู้ด้อยอำนาจ เข้าใจดีว่าพวกเขานั้นไม่ได้ต้องการอะไรมากไปกว่าปัจจัยในการดำรงชีพให้อยู่ได้เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นแนวคิดที่เสมือนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย แม้ไม่ได้เป็นคู่กรณีความขัดแย้งโดยตรง แต่ก็เสนอให้ฝ่ายผู้ได้เปรียบกว่าในสังคม ไม่ว่าจะได้เปรียบกว่าในด้านกำลังวังชา ด้านศักดิ์ศรี อำนาจเศรษฐกิจ หรือในด้านสติปัญญา หันมาใส่ใจฝ่ายที่อ่อนแอกว่าและปฏิบัติต่อกันในฐานะเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน พร้อมทั้งเตือนว่าการละเลยหรือเพิกเฉยต่อปัญหาของผู้ด้อยโอกาสกว่าในสังคมจะนำมาซึ่งความรุนแรงอันเท่ากับทำลายผลประโยชน์สาธารณะที่ทุกคนปรารถนาจะครองร่วมกัน “การรักร่วมกันเพื่อแสวงหาประโยชน์ร่วมกัน” จึงเป็นวิธีคิดที่เสนอทางออกแบบประนีประนอมในโครงสร้างสังคมแบบจินโบรอนที่มีการแบ่งชนชั้นอย่างชัดเจน

การรักอย่างไม่ผูกติดกับอารมณ์ที่พร้อมจะมอบให้แก่ทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียมกันตามความคิดของมัวจื้อนี้ หากมองด้วยสายตาของสามัญชนทั่วไปในปัจจุบันก็คงไม่ห่างจากความหมายของ “ความยุติธรรม” หรือ “ความเท่าเทียมกันในสังคม” มากนัก ส่วนปัญญาชนปัจจุบันก็คงจะสำเนียงรู้ยู่ว่าความปรารถนาทำนองนี้คือความฝันที่ยังห่างไกลจากความเป็นจริงอีกมาก โดยเฉพาะในสมัยโลกาภิวัตน์ซึ่งความต่างชนชั้นของคนในสังคมมีความหลากหลายและซับซ้อนจนเกินกว่าที่สามัญสำนึกจะรับรู้ได้ โดยเหตุนี้ ลำพังเพียง “อี” หรือครรลองธรรมประจำใจมนุษย์ ก็อาจจะยังไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาเรื่องความรุนแรงได้ และอย่างน้อยอาจจะต้องพิจารณาหลักการอื่น ๆ ของมัวจื้อประกอบด้วย เช่น หลักการมัธยัสถ์ที่อาจจะนำไปใช้สนทนากับปัญหาสังคมบริโภคนิยม หรือแม้แต่หลักการที่ดูเหมือนจะง่ายดังเช่นความเชื่อในเรื่องผีหรือเจตนารมณ์แห่งฟ้าก็อาจจะต้องตีความใหม่เพื่อสนทนากับปัญหาวิกฤตแห่งศรัทธาของคนในปัจจุบัน แม้หลักการรักร่วมกันของมัวจื้อ อาจจะนำไปร่วมอภิปรายเพื่อสนทนากับปัญหาสิทธิมนุษยชน หรือใช้พิเคราะห์เปรียบเทียบกับปัญหาแนวโน้มนิยมในความเป็นเอกัตนิยม (individualism) ของสังคมปัจจุบันได้บ้าง แต่ในที่สุดแล้ว แนวคิด

ทั้งหลายของมั่วจื่อก็เป็นเพียงวิธีคิดแนวหนึ่งของคนที่อยู่ในบริบทของสมัยเมื่อสองพันปีก่อน ซึ่งจำเป็นต้องผ่านการตรึงตรองประยุคต์ให้เกิดประโยชน์สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมมนุษย์ อันแสนซับซ้อนของปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- Fraser, Chris. "Moism and Self in Interest" Journal of Chinese Philosophy, 35.3 (2008): 437-54.
- Lu, Xiufen. "Understandings Mozi's Foundations of Morality: A Comparative Perspective." Asian Philosophy, 16.2 (2006): 123-134.
- Robins, Dan. "The Moists and the Gentlemen of the World." Journal of Chinese Philosophy. 35.3 (2008): 385-402.
- Robins, Dan. "Mohist Care" Philosophy East and West, 62.1 (January, 2012), pp. 60-91.
- Watson, Burton, Tr. Mo Tzu, Basic Writings. New York & London: Columbia University Press.1963.
- Bai Xi 白奚 2007 〈墨家中绝与中国传统文化的走向〉载《先秦哲学沉思录》. 北京：中国社会科学出版社，275-284.
- Liang Qichao 梁启超 1996 《先秦政治思想史》，北京：东方出版社.
- Liu Qingping 刘清平 〈论墨家兼爱观的正当内涵及其现代意义〉，《浙江大学学报（人文社会科学版）》第 40 卷第 3 期，2010 年 5 月。59-65.
- Sun Yirang 孙诒让 2001 《墨子闲诂》. 北京：中华书局.
- Zhang Yongyi 张永义 1999 〈墨家与先秦诸子〉载《经典与解释》，广东：广东人民出版社，43-92.